

Poziția actorilor politici internaționali față de primăvara de la Praga

■ ANDREI TINU

[Titu Maiorescu University of Bucharest]

Abstract

The intervention of the USSR, Poland, Bulgaria, the German Democratic Republic and Hungary in Czechoslovakia on the night of 20 to 21 August 1968 produced a huge shock in the international community, but also a deepening of cleavage of relationships between the countries from the socialist camp. This study is an analysis of „hot” reactions of key actors on the world political stage. The main source of information was the Agerpres Archive: unpublished documents (news, letters, analysis, translations of editorials in Western media) and the external news flow.

Keywords

Prague Spring; USSR; communism; Warsaw Pact; Czechoslovakia; invasion

Introducere

Primăvara de la Praga reprezintă un moment de cotitură în istoria universală și un punct nodal pentru relațiile dintre țările Tratatului de la Varșovia. Anul 1968 este, în acest sens, vârful de lance al rupturii, chiar dacă nu definitive, de URSS a unora dintre țările satelitate ale *vecinului de la Răsărit*, cu precădere în ceea ce privește viziunea comună de înfăptuire a socialismului. Ampla demonstrație de forțe din Praga și din întreaga Cehoslovacie a constituit o bună ocazie pentru producerea faliei ce avea să anunțe dispariția de mai târziu a regimurilor democrațiilor populare și a URSS. „*Cele zece zile ale crizei din august 1968*”¹ au contribuit la înlăturarea oricărei speranțe de a da comunismului o față umană, așa după cum își propuneau, cel puțin la nivel declarativ, liderii cehoslovaci. Invazia în Cehoslovacia a reprezentat o încălcare a normelor de drept internațional, o intervenție brutală în politica internă a unui stat suveran și a generat, în dorința sovieticilor de a justifica acțiunea, un nou concept: acela al suveranității limitate.

Prin eșecul reformelor începute în ianuarie de către echipa Dubček, eșec datorat intervenției *frățești* a celor cinci țări semnatare ale Tratatului de

---

1 Mircea Malița, Dinu C. Giurescu, *Zid de pace, turnuri de frăție: deceniul deschiderii: 1962-1972* (București: Compania, 2011), 204.

la Varșovia, Cehoslovacia va continua să rămână sub protectorat sovietic, prelungind astfel, cu două decenii, hegemonia Moscovei în această zonă. Invazia în RS Cehoslovacă a adâncit falia existentă între Est și Vest, dar și în interiorul lagărului socialist, unde Iugoslavia și România nu numai că nu s-au raliat poziției liderului de la Kremlin, dar au și condamnat intervenția.

Invazia Uniunii Sovietice și a acoliților săi – Polonia, Ungaria, Bulgaria și RD Germană – în Cehoslovacia a arătat atât imperfecțiunile și limitele democrației socialiste, cât și lipsa de interes a Occidentului față de această parte a Europei. Vestul a considerat că e îndeajuns să condamne verbal sau cel mult la nivel diplomatic intervenția militară. Pătrunderea celor peste 600.000 de militari² ai trupelor țărilor membre ale Organizației Tratatului de la Varșovia în RS Cehoslovacă a reușit să divizeze și lumea comunistă între adepți și contestatari ai acțiunii în forță. La 26 august 1968, ora 9.00, doar o mică parte din partidele comuniste, socialiste și muncitorești din lume (Partidul Comunist din Siria, Partidul Comunist din Cuba, Partidul Comunist din SUA, Partidul Comunist din RFG, partidele comuniste arabe etc.) și-a exprimat atașamentul față de prezența trupelor celor cinci țări pe teritoriul cehoslovac. În schimb, majoritatea s-a pronunțat împotriva intervenției, reporterii Agerpres împărțind partidele în „partide care condamnă și cer retragerea trupelor străine”, „partide care dezaprobă prezența trupelor străine” și „partide care condamnă prezența trupelor străine”.³ Se constată faptul că principalele partide comuniste din lume (PC Chinez, UCI, PCR, PC Italian, PC Francez, Partidul Muncii din Albania și altele) s-au manifestat ferm împotriva încălcării de către URSS a normelor de drept internațional și ale prevederilor Tratatului de la Varșovia. Ulterior, numărul contestatarilor a crescut, o parte a celor dintre cei care aprobau în primă fază acțiunea militară s-a alăturat grupului de partide care vedeau greșeala strategică a URSS. Într-o știre a United Press International (UPI), preluată de Agerpres, se arată că liderul cubanez, Fidel Castro, a revenit asupra deciziei inițiale, considerând că nu era necesară recurgerea la forță și la măsuri „atât de drastice, atât de teribile, care încalcă dreptul internațional și suveranitatea”.⁴

Primele luări de poziție

Primele reacții înregistrate în Ziua Z a invaziei – 21 august 1968 – au venit din îndepărtata Australie, Partidul Comunist Australian protestând cu energie împotriva agresiunii militare, cerând retragerea imediată a trupelor de ocupație și amenințând că va face presiuni asupra ambasadei sovietice de la Canberra.⁵ Pe fluxul Agerpres urmează imediat reacția comuniștilor austrieci, în care se arată că PC din Austria deși „se simte legat de Uniunea Sovietică, de PCUS și de celelalte țări socialiste și partidele lor comuniste, Biroul Politic al CC al PC din Austria dezavuează intervenția militară”⁶. Și PCMB se raliază poziției de condamnare a intervenției militare. Englezii au ținut să evidențieze falia între partidele comuniste europene și faptul că au existat și comuniști care nu au acționat în direcția stabilită de Moscova. „Partidul Comunist din Marea Britanie deplânge intrarea trupelor anumitor țări ale Tratatului de la Varșovia în Cehoslovacia (...) Oricare ar fi divergențele se vederi între țările socialiste (...) noi considerăm că intervenția militară este total nejustificată”⁷.

2 AMAE, fond *Telegrame. Moscova 1968*, vol. IV, f. 273, în ***1968: *Primăvara de la Praga: documente diplomatice: ianuarie 1968-aprilie 1969*, (București: MondoMedia, 2009), 328.

3 Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 41/24-25 august 1968, f. 1250/A-B.

4 Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 44/29-30 august 1968, f. 1342/9.

5 Arhiva Agerpres, fond 1968. *Știri externe*, dosar 60/19-22 august 1968, f. 50.

6 Arhiva Agerpres, fond 1968. *Știri externe*, dosar 60/19-22 august 1968, ff. 50-51.

7 Arhiva Agerpres, fond 1968. *Știri externe*, dosar 60/19-22 august 1968, f. 57.

O reacție imediată a venit și la Secretarul General al ONU, U. Thant, care a declarat că pătrunderea armatelor străine pe teritoriul unui stat independent contravine principiilor de drept internațional și Chartei Națiunilor Unite.⁸

Reacția lumii occidentale

Țările democratice s-au rezumat la a critica invazia, ele nefiind în poziția de a provoca forțele militare sovietice din Europa Centrală, în mijlocul Războiului Rece, întrucât nici ele nu acționaseră în conformitate cu normele internaționale de drept, ca și în cazul Vietnamului, senatorul american Mike Mansfield remarcând faptul că există o similitudine între „*argumentele invocate de URSS în Cehoslovacia și cele invocate de SUA în Vietnam*”⁹. Statele Unite au încuviințat tacit prezența militară în Cehoslovacia, documentele studiate conducându-ne spre ideea unui *gentlemen's agreement* între cele două superputeri, parcă prefigurând perioada de destindere din anii 1969-1979. Americanii fuseseră anunțați despre invazie cu câteva ore înainte ca aceasta să se întâmple, spre deosebire de unii aliați din cadrul Pactului de la Varșovia. Ambasadorul Anatoli Dobrynin primește misiunea de a comunica decizia conducerii PCUS către președintele Lyndon Johnson în intervalul expres 18.00-20.00.¹⁰ Adică în chiar momentul în care se desfășurau operațiunile militare. Experimentatul Brejnev intuise că reacția americană va fi una conformă cu înțelegerile de la Yalta, unde se trasaseră zonele de influență. „*Spre marea mea surprindere – rememorează fostul ambasador sovietic la Washington – președintele (Lyndon Johnson – n. A.T.) nu a reacționat deloc. Mi-a mulțumit pentru informare și a declarat că va discuta probabil mesajul cu Rusk (ministrul de Externe) și cu alții dimineața următoare și ne va da un răspuns, dacă va fi nevoie. După care a trecut la un alt subiect în care el părea mult mai interesat*”.¹¹

Condamnarea ulterioară a intervenției sovietice s-a făcut pentru satisfacerea electoratului și pentru a contracara ascensiunea forțelor de dreapta americane, reprezentate de Richard Nixon, cel care avea să și câștige președinția SUA. Pentru americani o reacție în forță ar fi însemnat recunoașterea *de facto* a justiției motivelor intervenției celor cinci țări, în sensul în care sovieticii ar fi arătat că într-adevăr exista pericolul restaurației elementelor imperialiste în Cehoslovacia și că în spatele reformelor de la Praga și Bratislava se aflau occidentalii. De aceea, reacția mai dură nu a venit din partea americanilor, ci din partea partenerului european din Alianța nord-atlantică, respectiv RFG, care, prin vocea cancelarului Kiesinger, amenința URSS-ul cu eventuale riposte armate în cazul unei intervenții pe teritoriile țărilor membre NATO.¹² Între multele articole din presa internațională care condamnau intervenția am identificat și câteva materiale care subliniau rolul de conducător al lumii comuniste al Uniunii Sovietice, așa cum este și cazul unui articol din *The Guardian*: „...*Trebuie să recunoaștem că sovieticii sunt stăpâni în Europa răsăriteană și Occidentul nu le poate contesta această poziție decât riscând un al treilea război mondial*”¹³. Dovada faptului că sovieticii erau stăpânii în Europa de Est și că americanii au respectat această poziție este și aceea că presa americană, deși a

8 Arhiva Agerpres, fond 1968. Știri externe, dosar 60/19-22 august 1968, f. 60.

9 AMAE, fond *Telegrame. Washington 1968*, vol. III, f. 50, în ***1968: *Primăvara de la Praga*, 351.

10 Michael Nicholas Blaga, „În numele omenirii, vă cerem să nu invadați România”, *Lumea* 7/232 (2012): 75.

11 Anatoly Dobrynin, „In Confidence: Moscow's Ambassador to American's Six Cold War Presidents: 1962-1986”, 180, în Blaga, „În numele” 75.

12 Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 41/25-27 august 1968, f. 1247/7.

13 Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 44/29-30 august 1968, f. 1326/5.

relatat pe larg evenimentele din Cehoslovacia, nu a avut o abordare critică la adresa intervenției și s-a ferit să facă publică poziția Administrației americane.¹⁴ Analizând la rece, înțelegerea dintre Washington și Moscova a fost una informală, ceea ce a permis ambelor tabere să-și atingă obiectivele, fără ca un acord să se le lege în vre-un fel. Este și cazul comunicatului purtătorului de cuvânt al Departamentului de Stat al SUA, Robert McCoskey, prin care se dezmințeau zvonurilor legate de un presupus acord între cele două mari puteri pre-inviazie.¹⁵

Țările prietene, pe poziții divergente

Lumea comunistă, împărțită în două, a reacționat diferit. Partide comuniste minuscule, precum cel din Peru, susțineau fără echivoc, acțiunea în forță a URSS, Carnero Checo, justifica intervenția militară prin aceea că „*de câțva timp Cehoslovacia se transformă într-o bază de agresiune împotriva socialismului, a păcii și a poporului cehoslovac însuși, sub pretextul liberalizării, care nu era altceva decât un camuflaj pentru revanșarzii naștiți și imperialismul yankeu*”¹⁶.

Albania, Iugoslavia și România foloseau intervenția pentru a justifica îndepărtarea de Moscova. Motoarele propagandei din aceste țări erau la turaj maximă, fiecare segment social și de activitate avea obligația de a lua poziție, de a condamna acțiunea împotriva unui stat frățesc a URSS și, evident, de a lauda poziția curajoasă și justă a liderilor comuniști din propriile țări. Scrisori și felicitări venite pe adresa comitetelor centrale din partea muncitorilor, scriitorilor, tinerilor, țăranilor cooperatori etc. Dar mai ales comunicate în care se condamna explicit invazia. În acest tipar se încadrează și *Scrisoarea Uniunii Tineretului din Iugoslavia* adresată tuturor organizațiilor progresiste de tineret din lume. Se arăta că acțiunea celor cinci la Praga și Bratislava este o eroare, apreciind că „*nici asemenea greșeli istorice grosolane, cum este agresiunea asupra Cehoslovaciei, nu pot zdruncina credința tineretului lumii și progresul socialismului democrat*”¹⁷. În această frază este evidențiată ruptura între socialismul de tip stalinist al lui Brejnev și socialismul democrat, cu față umană, manifestat de reformiști. În corul denunțătorilor invaziei s-au aflat și cei 90 de comuniști eleni, aflați în detenție în lagărul Parthenion din Leros, conduși de scriitorul Manolis Glezos. Aceștia își exprimau solidaritatea cu cehii și slovaci.¹⁸

Dar, cu siguranță, cel mai mare adversar al centrului comunismului mondial nu era reprezentat nici de Statele Unite, nici de rebelii din Blocul răsăritean, nici de o altă țară imperialistă a lumii, ci de *marea republică galbenă* – Republica Populară Chineză. China acuza „*natura reacționară și imperialistă a clicii renegate revizioniste sovietice; ea a avut loc cu înțelegerea tacită a imperialismului american*”¹⁹. La recepția oferită la Ambasada României din Beijing, prilejuită de Ziua Națională – 23 August, premierul Zhou En-lai (Ciu En-lai) a atacat în termeni duri URSS-ul. Moscova se făcea vinovată în opinia înaltului oficial chinez de „*cel mai nerușinat și tipic exemplu de politică de putere fascistă*”²⁰. Zhou explicita cu această ocazie și teoria proprie a Războiului Rece²¹, conform căreia cele două puteri acționează complementar

14 AMAE, fond Cehoslovacia. Problema 224 (1)/1968, vol. III, fasc. 2, f. 1, în ***1968: *Primăvara de la Praga*, 411.

15 Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 50/9-11 septembrie 1968, f. 1544/8.

16 Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 39/23-24 august 1968, f. 1191/13.

17 Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 44/29-30 august 1968, f. 1350/1.

18 Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 49/7-9 septembrie 1968, f. 1499/7.

19 Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 50/9-11 septembrie 1968, f. 1555/35-38.

20 AMAE, fond *Telegrams. Pekin 1968*, vol. II, f. 283, în ***1968: *Primăvara de la Praga*, 389-390.

21 Martin McCauley, *Rusia, America și războiul rece: 1949-1991*, traducere de Mihaela Barbă (Iași: Polirom, 1999), 41-42.

pentru a împărți lumea, făcând analogia cu acțiunea lui Hitler în Cehoslovacia în 1938 și agresiunea americană în Vietnam. El a concluzionat că „*revizionismul sovietic a degenerat în social-imperialism și social-fascism*”²². De cealaltă parte, în RDG se încerca sugrumarea oricărei reacții adverse acțiunii în forță, al cărei inițiator era considerat de mulți liderul Ulbricht²³. Este și cazul celor peste o sută de tineri arestați de către autoritățile est-germane, după cum informa o stație de radio din Berlinul Occidental, preluată de AFP și ulterior de Agerpres: „*În Germania răsăriteană au fost arestați peste o sută de tineri pentru motivul că și-au manifestat ostilitatea împotriva invaziei din Cehoslovacia. La domiciliul unor tineri, printre care cei doi fii ai profesorului Havemann și fiica directorului Institutului de marxism-leninismului s-au efectuat percheziții.*”²⁴

În rândul comuniștilor occidentali, deși s-a condamnat la unison intervenția, au existat poziții nuanțate, cum a fost și cazul Stângii franceze. În timp ce, Partidul Comunist Francez se rezuma doar la dezaprobarea acțiunii în forță a URSS, partidul socialist *Section Française de l'Internationale Ouvrière* (SFIO) hotăra să se retragă din Asociația Franța-URSS, argumentând că „*agresiunea sovietică în Cehoslovacia și dictatul de la Moscova care i-a urmat fac astăzi iluzorii și lipsite de eficacitate participarea socialiștilor la organizația de prietenie și colaborarea cu Uniunea Sovietică*”²⁵. În paralel cu delimitarea clară a socialiștilor francezi de acțiunea sovieticilor are loc o re poziționare a membrilor Partidului Comunist Francez, care, prin intermediul oficiosului *France Nouvelle*, arătau că deși intervenția reprezintă „*o greșeală tragică*”, „*ea nu are efect retroactiv în ce privește aprecierea acordată URSS și principiilor socialismului*”.²⁶ Într-un editorial din *The Observer*, Neal Acherson acuza „*nebulnia generalilor și mareșalilor (sovietici – n. A.T.) de a invada Cehoslovacia*”²⁷, subliniind că o eventuală invazie ar constitui o lovitură devastatoare pentru partidele comuniste occidentale, care doreau să demonstreze propriilor lor electorale viabilitatea modelului cehoslovac. Lucru care s-a și întâmplat, „*dezastrul ceh a completat dezintegrarea*”²⁸ internaționalismului de tip moscovit. În opinia lui Paul Niculescu-Mizil, anul 1968 reprezintă „*anul puternicului recul al partidelor comuniste din Europa Occidentală*”.²⁹ Și nu numai am spune noi. 1968 reprezintă un recul pentru întregul spectru al egalitarismului subordonat Moscovei, slăbind poziția de *primus inter pares* a URSS și dând un imbold comunismului națiunilor.

O caracteristică aparte a reformelor cehoslovace a fost aceea că intelectualii au jucat un rol esențial în elaborarea și punerea în aplicare a proiectelor reformiste. De aceea, după strivirea sub șenilele tancurilor a visului cehoslovac, primii care au sărit în apărarea inițiatorilor *ideilor lui ianuarie* au fost tot intelectualii. Astfel, cel de-al XIV-lea Congres internațional de filozofie de la Viena a adoptat o rezoluție de condamnare a intervenției celor cinci țări pe teritoriul cehoslovac, manifestându-și solidaritatea cu intelectualii cehi și slovaci și, în același timp, speranța că nu se vor mai întoarce vremurile „*când căutarea adevărului antrena închisoarea, deportarea sau exilul*”.³⁰ Printre semnatarii se aflau personalități de renume ale culturii universale precum Karl Popper, Jean Hyppolite sau Herbert Spiegelberg.³¹ Atitudinea

22 AMAE, fond *Telegrame. Pekin 1968*, vol. II, f. 283, în ***1968: *Primăvara de la Praga*, 390.

23 AMAE, fond *Telegrame. Londra 1968*, vol. II, f. 129, în ***1968: *Primăvara de la Praga*, 98-99.

24 Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 46/1-2 septembrie 1968, f. 1398/2-3.

25 Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 48/4-7 septembrie 1968, f. 1486/1.

26 Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 49/7-9 septembrie 1968, f. 1515/5.

27 Neal Acherson, „Red Army Keeps. Czechs guessing”, *The Observer*, 14 iulie 1968, 2.

28 Acherson, „Red Army”, 2.

29 Paul Niculescu-Mizil, *O istorie trăită: memorii*, vol. II, București, Moscova, Praga, Bologna, (s. I, s. e, s. a), 272.

30 Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 49/7-9 septembrie 1968, f. 1519/14.

31 Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 49/7-9 septembrie 1968, f. 1519/14.

antisovietică a intelectualilor nu a fost doar un episod prilejuit de criza cehoslovacă, ea manifestându-se frecvent în cursul anului 1968.

O reacție mai vizibilă a avut loc în România comunistă, unde Nicolae Ceaușescu, opozant ferm al influențelor sovietice și susținător declarat al lui Dubček, a ținut în ziua invaziei un discurs public la București, criticând politica sovietică în termeni neobișnuit de duri. Opoziția Bucureștilor a consolidat imaginea României în cancelariile occidentale pentru următoarea perioadă, Nicolae Ceaușescu fiind considerat un partener serios de discuție. RDG acuza liderii cehi că au pactizat cu imperialiștii și că făceau jocul celor din Germania Federală. De fapt, era un război germano-german la nivelul declarațiilor și al pozițiilor publice. În timp ce Berlinul a participat activ la ocuparea Cehoslovaciei, Bonn-ul s-a situat la antipodi, solicitând, încă din primele zile ale invaziei, acordarea lui Alexander Dubček a Premiului Nobel.³²

Și în celelalte state comuniste se conturau poziții similare celor din Germania Răsăriteană. În Finlanda, țară cu o puternică influență sovietică la acea dată, ocupația a provocat un imens scandal. Partidul Comunist din Finlanda a denunțat ocupația, la fel ca Partidul Comunist Italian și cel francez. Președintele Finlandei, Urho Kekkonen, a fost primul politician vestic care a vizitat oficial Cehoslovacia după august 1968, fiind întâmpinat cu cele mai mari onoruri cehoslovace de către președintele Ludvík Svoboda, în data de 4 octombrie 1969. Occidentul nu a acordat niciun sprijin semnificativ reformiștilor cehi, considerând că trebuie să-și îndrepte atenția către consolidarea puterii în alte zone.

Invadarea Cehoslovaciei și poziția neconformă a României și Iugoslaviei fac parte din ceea ce istoricii numesc a fi una dintre cele mai importante crize ale Războiului Rece³³.

România, prin vocea lui Nicolae Ceaușescu, a condamnat invazia

Un caz aparte l-a reprezentat România, care s-a opus intervenției brutale a URSS în Cehoslovacia. Evident că acest lucru s-a datorat unei decizii extrem de bine gândite, care a avut drept scop – apreciem, după cercetările întreprinse – slujirea interesului național.

Relațiile româno-cehoslovace s-au derulat în cele mai bune condiții, lucru ce a consolidat o facțiune aparte a lagărului socialist, punând în pericol rolul de lider autoritar al Moscovei. Îngrijorarea sovietică este redată și de spusele premierului sovietic Kosâghin din ședința Biroului Politice, conform cărora cehoslovaciilor, prin apropierea de România și Iugoslavia, vor să arate că acum sunt mai puternici și mai greu de doborât, dar atenționarea lui Brejnev, tot către Biroul Politic al PCUS, din 19 iulie, prin care acuza „cârdășia dunăreană”³⁴. Vizitele repetate ale conducerii PCR și PCC în Cehoslovacia și, respectiv, România, culminând cu vizita, din 15 – 17 august 1968, a lui Nicolae Ceaușescu la Praga și primirea prietenească a acestuia de către președintele Svoboda și Alexander Dubček sunt tot atâtea dovezi că unitatea de monolit a Blocului comunist se fisurase, o fisură care poate fi văzută ca un semn al destrămării Pactului de la Varșovia și dispariția URSS peste ani.

Fără îndoială, cea mai înaltă formă de exprimare a independenței României față de Moscova a fost reprezentată de manifestarea din Piața Palatului, din

32 Consiliul vest-german pentru mișcarea europeană propunea printre altele acordarea Premiului Nobel lui Dubček și îi solicita generalului De Gaulle, președintele Franței, să reintegreze forțele militare ale țării sale în NATO. Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 39/23-24 august 1968, f. 1186.

33 Jean Carpentier și François Lebrun (coord.), *Istoria Europei*, (București:Humanitas, 2006), 373.

34 Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Ediția a III-a, (București:Univers Enciclopedic, 2002), 479.

21 august 1968, unde Nicolae Ceaușescu „s-a înflăcărat și s-a montat sincer”³⁵, susținând, probabil, cel mai bun discurs al său. „Pătrunderea trupelor celor cinci țări socialiste în Cehoslovacia – spunea Ceaușescu – reprezintă o mare greșeală și o greșeală pentru pacea în Europa, pentru soarta socialismului în lume”³⁶, considerând de neacceptat „ca un stat socialist, ca state socialiste să încalce libertatea și independența altui stat”³⁷, răspunzând Doctrinei Brejnev că „nu există nicio justificare, nu poate fi acceptat niciun motiv de a admite, pentru o clipă numai, ideea intervenției militare în treburile unui stat socialist frățesc”³⁸. Discursului înflăcărat al liderului român îi era atașată Declarația din 22 august 1968 a Marii Adunări Naționale a Republicii Socialiste România cu privire la principiile de bază ale politicii externe a României, conform căreia „numai organele alese ale partidului și statului poartă răspunderea asupra destinului unei națiuni socialiste”³⁹ și că „a nesocoti aceste organe, a acționa în pofida voinței și peste capul lor, a aprecia situația dintr-o țară socialistă – și a acționa în consecință – pe baza informărilor unilaterale sau tendențioase făcute anumite grupuri sau persoane înseamnă a călca în picioare principiul sacru al suveranității unui popor socialist”⁴⁰.

Manifestația din 21 august a fost un gest frumos, de independență față de Moscova, care scotea la iveală starea extraordinară de spirit a românilor, ce au răspuns „chemării partidului, nu pentru a apăra partidul și pe Ceaușescu (...), ci mai ales datorită unei trăsături dominante în ultimele decenii: antisovietismul.”⁴¹ Curând, Nicolae Ceaușescu și conducerea partidului vor conștientiza faptul că nu puteai să lupți împotriva URSS sub stindardul unui partid comunist și, deși se creaseră gărzile patriotice, primite cu „aplauze, urale puternice, prelungite”⁴², capacitatea de apărare a României în fața pericolului sovietic era practic inexistentă. Încă din cea de a doua zi a invadării Cehoslovaciei, oficialii români îndemneau la prudență, o prudență care avea să rezolve în mod fericit cea mai importantă criză a Războiului Rece din Europa.

„Prietenia” româno-cehoslovacă a funcționat nu doar înainte de 21 august 1968, ci și în timpul intervenției militare inițiate și conduse de sovietici. Discursul lui Ceaușescu din Piața Palatului a devenit laitmotivul distanțării României față de Moscova și a apropierii de Cehoslovacia și de celelalte țări socialiste care-și doreau un alt fel de comunism. Fiecare ceh și fiecare slovac se simțeau adoptați parcă de conducerea de la București. Treptat, adaptându-se situației existente în Cehoslovacia, liderul român a devenit din ce în ce mai puțin vehement la adresa Uniunii Sovietice, dar ecoul reacțiilor sale s-a auzit mult timp după aceea. Martor ocular al evenimentelor, Ilie Ciurescu apreciază că România a reacționat prompt și curajos, „respingând hotărât și direct, fără echivoc, fără diplomație ocolitoare”⁴³ acțiunea în forță a celor cinci țări membre ale OTV. Iar „marele miting din Piața Palatului, la care au participat peste o sută de mii de români, a avut un ecou internațional fără seamăn. La dimensiuni planetare.”⁴⁴ Într-adevăr, lumea democratică „aplauda” discursul lui

35 Florin Constantiniu, *O istorie*, 481.

36 „Cuvântarea lui Nicolae Ceaușescu din Piața Palatului Republicii”, *Scânteia*, 22 august 1968, 1.

37 „Cuvântarea”, 1.

38 „Cuvântarea”, 1.

39 „Declarația MAN a RS România cu privire la principiile de bază ale politicii externe a României”, *Scânteia*, 23 august 1968, 1.

40 „Declarația”, 1.

41 Mihai Retegan, *1968: Din primăvară până-n toamnă: schiță de politică externă românească* (București: Rao, 1998), 229.

42 Mihai Retegan, *1968*, 229.

43 Ilie Ciurescu, *Aduceri aminte din Cehoslovacia 1968 (II)*, interviu acordat lui Andrei Tinu, București, 8 ianuarie 2014.

44 Ilie Ciurescu, *Aduceri aminte*.

Nicolae Ceaușescu și, deopotrivă, poziția românească în problema cehoslovacă. Într-o analiză a ziaristilor de la Radio Europa Liberă, difuzată în cadrul emisiunii în limba română din data de 22 august 1968, se arată că „*solidarizarea regimului de la București cu poporul cehoslovac este un act de lealitate față de un prieten aflat la grea încercare, dar și unul de curaj, din moment ce Kremlinul a renunțat pentru moment să mai practice politica rațiunii*”⁴⁵. Se evidențiază atașamentul populației față de PCR, care înțelegea la rândul său că sprijinul acesteia este vital pentru politica de independență față de Moscova. Se sublinia faptul că regimul instaurat în 1965 înțelegea nevoia unei schimbări de atitudine. Se vorbea atunci de „umanism socialist”, de „dezvoltarea multilaterală a personalității umane” și de „dreptul fiecăruia de a-și dezvolta și fructifica talentul și capacitățile proprii”⁴⁶.

Jurnalistul Jean Vincent, trimis special la București al AFP, surprindea puternica emoție care se instalase la București, manifestările de simpatie față de politica partidului și „atmosfera de mobilizare”⁴⁷. 23 august era Ziua Națională a României, o ocazie mai mult decât oportună pentru Ceaușescu de a-și arăta atașamentul pentru partidul frate cehoslovac și de a-și spori autoritatea în interiorul țării. Poziția tranșantă în problema cehoslovacă, manifestată cel puțin în primele zile ale intervenției militare în Cehoslovacia, a contribuit la scăderea șanselor oricărui contracandidat al lui Nicolae Ceaușescu la funcția de secretar general al partidului. Toți ceilalți s-au raliat poziției liderului român. Nu puteau să acționeze altfel, *efectul pervers al îndepărtării de Moscova*⁴⁸ se vedea deja. Membrii conducerii centrale de partid și de stat, dar și liderii județeni s-au exprimat fără echivoc de partea secretarului general al PCR. Unul dintre liderii momentului a fost și Ion Iliescu, pe atunci prim-secretar al Uniunii Tineretului Comunist. Acesta „*a acuzat URSS și cei patru aliați ai ei că se fac vinovați de «agresiune» împotriva Cehoslovaciei. Este pentru prima oară, a subliniat el, când state socialiste săvârșesc o agresiune împotriva altui stat socialist*”⁴⁹. Jean Vincent sublinia în corespondența sa ideea că discursul lui Ion Iliescu nu era „*decât un fel de epilog spectaculos la marea cuvântare rostită în Adunare de Nicolae Ceaușescu*”⁵⁰. Un discurs care prelua temele majore ale cuvântării președintelui Consiliului de Stat și secretar general al PCR.

Pe parcursul lunii septembrie, tonul ascuțit al Bucureștilor s-a mai estompat, realismul și reticența luând locul dorinței de a îmbrăca într-o haină națională comunismul. Problema cehoslovacă era trecută în plan secund, România manifestând o poziție de rețineră.⁵¹ Într-un articol din „Sun”, apărut la 7 septembrie și intitulat „Țara ridicărilor din umeri și a zvonurilor dejucate”, John Akass surprindea această schimbare de atitudine a românilor. „*Tactica lui Ceaușescu în dirijarea țării sale prin criza actuală – conchidea Akass – pare să fie eficace, deși extrem de monotona. El a devenit pur și simplu chiar și mai ortodox decât era înainte. Cuvântările lui recente au fost pur și simplu platitudini marxist-leniniste, material luat din textul cărților, pe care nici cel mai erudit și bănuitor autor de fonduri de la «Pravda» nu le-ar putea considera ca erezie*”⁵². Odată cu domolirea tonului din discursurile oficiale, și organul de presă „Scânteia” și celelalte publicații au acordat spații mai puțin generoase crizei cehoslovace, așa după cum sublinia și ziaristul britanic: „*Ziarele*

45 Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 38/22-23 august 1968, f. 1166/1.

46 Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 38/22-23 august 1968, f. 1166/1.

47 Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 38/22-23 august 1968, f. 1167/1.

48 Adrian Cioroianu, *Istorie, eroi, cultură politică: reflecții despre cavalerii memoriei și partizanii uitării*, (Craiova: Scrisul Românesc, 2008), s.f.

49 Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 38/22-23 august 1968, f. 1167/1.

50 Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 38/22-23 august 1968, f. 1167/1.

51 Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 48/04-07 septembrie 1968, f. 1483.

52 Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 49/07-09 septembrie 1968, f. 1507.

ignorează (sic!) virtual criza cehoslovacă. Principalul articol din pagina 1 dintr-un ziar din București săptămâna aceasta marca faptul că România a reușit să obțină ciment colorat”⁵³.

„Inteligența nativă, abilitatea politică și un notabil simț al situației”⁵⁴ - au transformat pe Nicolae Ceaușescu într-o vedeta a politicii internaționale, un om cu care și despre care discuta toată lumea. Criza cehoslovacă, în speță poziționarea României față de măsurile reformiste de la Praga și, mai ales, față de intervenția militară, a arătat capacitatea liderului de la București de a se plia rapid, în funcție de interesele personale și ale României.

Concluzii

Primăvara de la Praga nu a fost doar o explozie a exuberanței libertății ce a cuprins întreaga societate cehoslovacă, ci, mai ales, o încercare de independență față de Moscova. *Vecinul de la Răsărit*, identificând în gestul conducerii comuniste de la Praga un act de nesupunere, de atentat asupra intereselor strategice ale URSS, a intervenit în forță. Uniunea Sovietică nu putea permite un astfel de gest (distanțarea – n. A.T.), chiar dacă datele problemei se schimbaseră în mod categoric. Disidența față de politica de la Moscova pornea, spre deosebire de anii '50, de la cadrele de partid.⁵⁵ De remarcat este, în acest sens, poziția României, care a fost considerată de mulți dintre liderii occidentali drept începutul unei rupturi definitive în partea răsăriteană a Europei, în Blocul comunist. Nu a fost decât un foc de paie, care nu a putut să ardă din temelii Blocul Răsăritean, cu toate că i-a scos în evidență o parte din slăbiciuni.

Studiul de față, face parte dintr-un efort mai amplu de cunoaștere a evenimentelor circumscrise *Primăverii de la Praga*, efort concretizat în teza de doctorat a autorului, coordonată de renumitul istoric Mihai Retegan. Momentul '68 constituie pentru specialiștii în științe politice și pentru istorici imboldul de a găsi noi explicații ale cauzelor producerii acestei mișcări reformatoare, de a reface în mod obiectiv schema mentală a unui popor dornic de a se elibera de sub *cizma sovietică*. Un moment pe care Václav Havel îl considera ca fiind acela al „*cetățeniei regăsite*”⁵⁶. Pentru Havel, remarcabil om de cultură, anul 1968 reprezintă în sine o cotitură unică și importantă în istorie, o bornă care marchează, care „*jalonează evoluția societății moderne*”⁵⁷. Nu este doar o înfruntare între două tabere politice, soldată, în primă fază, cu victoria unei echipe și urmată de victoria finală a celei de-a doua, mai puțin liberală, ajutată de intervenția brutală a URSS și aliaților ei.⁵⁸ *Primăvara de la Praga* este „*apogeul unui lung proces de luare la cunoștință, de eliberare a societății*”⁵⁹.

---

53 Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 49/07-09 septembrie 1968, f. 1507.

54 Adrian Cioroianu, *Istorie, eroi*, 19.

55 Nicolae Drăgușin, „Praga 1968 și reforma imposibilă a comunismului”, *Aldine* (2008), <http://www.romanalibera.ro/cultura/aldine/praga-1968-si-reforma-imposibila-a-comunismul-ui-132460.html>, accesat 03.05.2015.

56 Václav Havel, „Préface. La citoyenneté retrouvée”, în François Fejtő et Jacques Rupnik (coord.), *Le printemps tchécoslovaque 1968*, (Paris, Édition Complexe, 2008) 11-13.

57 Václav Havel, „Préface” 11.

58 Václav Havel, „Préface” 11.

59 Václav Havel, „Préface” 11.

BIBLIOGRAFIE

Documente de arhivă

Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 36-50/12.08-11.09.1968, ff. 1097-1565;

Arhiva Agerpres, fond 1968. *Știri externe*, dosar 59-64/15.08-12.09.1968.

Cărți

1968: *Primăvara de la Praga: documente diplomatice: ianuarie 1968 – aprilie 1969*, ediție de Dumitru Preda, București, MondoMedia, 2009;

CARPENTIER, Jean, LEBRUN, François (coord.), *Istoria Europei*, București, Humanitas, 2006;

CIOROIANU, Adrian, *Istorie, eroi, cultură politică: reflecții despre cavalerii memoriei și partizanii uitării*, Craiova, Scrisul Românesc, 2008;

CONSTANTINIU, Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, ediția a III-a, București, Univers Enciclopedic, 2002;

FEJTŐ, François, RUPNIK, Jacques, *Le printemps tchécoslovaque 1968*, Éditions Complexe, 1999, 2008;

MALIȚA, Mircea, GIURESCU, Dinu C., *Zid de pace, turnuri de frăție: deceniul deschiderii: 1962-1972*, Compania, 2011;

McCAULEY, Martin, Rusia, *America și războiul rece: 1949-1991*, trad: Mihaela Barbă, Iași, Polirom, 1999;

NICULESCU-MIZIL, Paul, *O istorie trăită. Memorii*, 2 volume, București: Enciclopedică, 1997;

RETEGAN, Mihai, *1968: Din primăvară până-n toamnă: schiță de politică externă românească*, București, Rao, 1998.

Articole, interviuri

ACHERSON, Neal, „Red Army Keeps. Czechs guessing”, *The Observer*, 14 iulie 1968;

BLAGA, Michael-Nicholas, „În numele omenirii, vă cerem să nu invadeți România”, *Lumea* 7/232 (2012);

CIURESCU, Ilie, „Aduceri aminte din Cehoslovacia 1968 (II)”, interviu acordat lui Andrei Tinu, București, 08.01.2014;

„Cuvântarea lui Nicolae Ceaușescu din Piața Palatului Republicii”, *Scânteia*, 22 august 1968.

„Declarația MAN a RS România cu privire la principiile de bază ale politicii externe a României”, *Scânteia*, 23 august 1968;

DRĂGUȘIN, Nicolae, „Praga 1968 și reforma imposibilă a comunismului”, *Aldine*, 22 august 2008.

Resurse online

<http://www.romanalibera.ro>